

УДК 343.9.02

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.60>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Околіт О.В.,

аспірант наукової лабораторії

з проблем протидії злочинності ННІ № 1

Національної академії внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6498-6209>

Околіт О.В. Кримінально-правові ознаки злочинної організації: проблеми теорії та практики.

Дана стаття присвячена дослідженню актуальних теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з кримінально-правовими ознаками злочинної організації і формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

У ході проведеного дослідження було встановлено, що у дефініції кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою, яка міститься в ч. 4 ст. 28 Кримінального кодексу України (КК України), допущено помилку (замість слова «воно» вжито «він»), яку слід усунути шляхом внесення змін до закону про кримінальну відповідальність.

Аргументовано, що визначення мети створення злочинної організації потребує уточнення, оскільки не може існувати злочинної організації, яка створюється виключно для забезпечення свого функціонування.

Крім того, констатовано, що незважаючи на те, що обов'язкові кримінально-правові ознаки злочинної організації визначено в ч. 4 ст. 28 КК України, у судовій практиці (передусім в процесуальних документах) виділяють інші ознаки цього організованого злочинного об'єднання, зокрема спеціалізацію, план діяльності, правила поведінки тощо. Ці та інші додаткові ознаки безумовно характерні окремим злочинним організаціям, однак вони передусім засвідчують існування обов'язкових їхніх кримінально-правових ознак, передбачених ст. 28 КК України. Тому визнавати інші ознаки обов'язковими немає потреби, оскільки це розширить предмет доказування, а відтак – збільшить навантаження на правоохоронців, а також може ще більше ускладнити правозастосовну діяльність. Вказана ситуація, ймовірно, зумовлена відсутністю законодавчого закріплення кримінально-правових ознак злочинної організації в КК України чи іншому законі, а тому на нашу думку, цю проблему слід розв'язувати шляхом внесення законодавчих змін.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; співучасть; кримінальне правопорушення; злочинна організація; організована злочинність; організатор; стійкість; ієрархічність; структурна частина злочинної організації; організація за попередньою змовою.

Okolit O.V. Criminal and legal signs of a criminal organization: problems of theory and practice.

The article is devoted to the study of actual theoretical and practical problems related to the criminal-legal features of a criminal organization and the formation of scientifically based recommendations on the improvement of the current legislation and the practice of its application on this basis.

It was established that in the definition of a criminal offense committed by an organized group contained in part 4 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine, an error was made (instead of the word "it", "he" was used), which should be eliminated by amending the law on criminal liability.

It is argued that the definition of the purpose of creating a criminal organization needs to be clarified, since there cannot be a criminal organization that is created solely to ensure its functioning.

It was established that, despite the fact that mandatory criminal law features of a criminal organization are defined in Part 4 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine, in judicial practice (primarily in procedural documents) other signs of this organized criminal association are identified, in particular, specialization, plan of activity, rules of conduct, etc. These and other additional features are definitely characteristic of individual criminal organizations, but they first of all testify to the existence of their mandatory criminal law features, provided for in Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine. Therefore, there is no need to recognize other signs as mandatory, as this will expand the scope of evidence, and therefore increase the burden on law enforcement officers, and may further complicate law enforcement activities. The indicated situation is probably due to the lack of legislative consolidation of the criminal-legal features of a

criminal organization in the Criminal Code of Ukraine or another law, and therefore the problem should be solved by introducing legislative changes.

Key words: criminal liability; complicity; criminal offense; criminal organization; organized crime; organizer; stability; hierarchy; structural part of a criminal organization; organization by prior collusion.

Постановка проблеми. У застосуванні ст. 255 КК України важливе значення мають ознаки злочинної організації, які визначають особливості протидії цьому прояву організованої злочинності. Ознаки злочинної організації враховують правоохоронні та судові органи під час виявлення злочинів, передбачених ст. 255 КК України, їх досудового розслідування, судового розгляду, а також запобігання таким деліктам. Варто врахувати, що ознаки злочинної організації не залишаються незмінними, адже сучасні організовані злочинні об'єднання набувають транснаціонального характеру та активно інтегруються в політичні, економічні та соціальні сфери як окремих держав, так і міжнародної спільноти в цілому. Злочинні схеми торгівлі наркотиками, зброєю, людьми, контрабанди, кіберзлочинів та інших кримінально караних діянь, що використовують представники організованого криміналітету, характеризується використанням технологій, пов'язаних з криптовалютою, даркнетом, найновішими електронними платіжними системами, захищеними засобами зв'язку тощо [1, с. 182]. Фактори глобалізації, з одного боку, та воєнної агресії проти нашої держави, з іншого, зумовлюють набуття організованих форм такими вкрай небезпечними явищами, як тероризм, екстремізм, сепаратизм, колабораціонізм [2, с. 484]. Не можна оминати увагою і вплив організованої злочинності на світову безпеку [3; 4; 5; 6]. Не випадково науковці звертають увагу на те, що актуальність проблематики відповідальності за злочини, вчинювані організованими злочинними об'єднаннями, навіть в умовах збройної агресії проти України виглядає більш ніж очевидною [7].

Стан дослідження. Проблемні питання кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній досліджено в працях О.О. Бахуринської, А.А. Вознюка, В.О. Гачелюка, М.К. Гнетнева, Л.М. Демидової, О.О. Дудорова, О.О. Кваші, С.Г. Киренка, Ю.В. Луценка, В.В. Малюка, Р.О. Мовчана, С.В. Перемота, В.В. Українця, М.Ф. Фоменко, П.Л. Фріса, І.П. Фріса, С.С. Чернявського та інших науковців. Разом із тим чимало питань, пов'язаних із кваліфікацією дій учасників злочинної організації потребують подальших наукових розвідок.

Метою статті є аналіз кримінально-правових ознак злочинної організації і формування на цій

основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. У ст. 255 КК України криміналізовано суспільно небезпечні діяння, пов'язані зі створенням і функціонуванням злочинної організації та злочинної спільноти, тому слід розкрити кримінально-правову природу цих об'єднань.

Кримінально-правова природа – це термін, який охоплює визначення поняття, його характерні ознаки і властивості, соціальну зумовленість, значення, мету, історію виникнення, становлення і розвитку, зміст, механізм правового регулювання, місце в системі кримінального права, відмінність від інших явищ, функції та підстави [8]. Однак в межах дослідження кримінально-правової природи злочинної організації та злочинної спільноти передусім слід розкрити кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань, тобто закріплені в законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права їхні риси, властивості та особливості, які застосовують під час кваліфікації злочинів [9, с. 99]. Через ці ознаки здійснюється кваліфікація злочину, учиненого злочинною організацією [10], визначається форма співучасті [11, с. 51], а також ступінь та характер суспільної небезпеки злочинного об'єднання [12]. Кримінально-правові ознаки злочинної організації та інших кримінально-протиправних об'єднань мають важливе значення для встановлення трансформації злочину, учиненого у співучасті, чи її форми [13; 14; 15].

Кримінально-правові ознаки злочинної організації розкриті в ч. 4 ст. 28 КК України, відповідно до якої кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо *він* (виділене О. В.) скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Навіть поверхневий аналіз змісту цієї дефініції свідчить про те, що законодавцем допущена помилка, оскільки замість слова «він» необхідно вжити «воно», оскільки йдеться про кримінальне правопорушення, а не про злочин як було до внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 р. Зазначена помилка повинна бути виправлена шляхом внесення змін до ст. 28 КК України.

Положення ч. 4 ст. 28 КК України дають підстави виділити кримінально-правові ознаки кримінального правопорушення вчиненого злочинною організацією. Однак тут визначено і кримінально-правові ознаки злочинної організації. До них належать: 1) стійкість; 2) ієрархічність; 3) мінімальний кількісний склад учасників – декілька осіб (п'ять і більше); 4) організація за попередньою змовою членів або структурних частин для спільної діяльності; 5) мета організації за попередньою змовою – безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

З огляду на зазначені ознаки злочинна організація до внесення змін в КК України, пов'язаних із вставленням підстав кримінальної відповідальності за створення злочинної спільноти та керівництво нею, визнавалася найнебезпечнішою формою співучасті. Наприклад, науковці, характеризуючи злочинні організації, що спеціалізуються на наркозлочинах, слушно наголошують, що ці злочинні об'єднання мають високий рівень мобільності та конспірації, корупційні зв'язки у судових і правоохоронних органах, транснаціональний характер, використовують новітні технології виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання та збуту наркотичних засобів [16, с. 199].

У судовій практиці зазначені вище обов'язкові кримінально-правові ознаки можуть поєднуватися з іншими ознаками, не визначеними ч. 4 ст. 28 КК України, а також розкриватися у взаємозв'язку. Лише в комплексі вони дають цілісне уявлення про природу злочинної організації. *Наприклад, створена і очолена Особою-1 (провадження стосовного якого здійснюється компетентними органами Федеративної Республіки Німеччина в окремій кримінальній справі № 730Js968/20) злочинна організація характеризувалася: попередньою зорганізованістю у спільне об'єднання для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів; стабільністю; згуртованістю і стійкістю її складу, який фактично не змінювався з початку її створення, а лише доповнювався новими учасниками; тривалістю злочинної діяльності (у період з квітня 2016 року до квітня 2020 року); розробкою та узгодженням загального плану злочинної діяльності, а також плануванням вчинення кожного окремого злочину; чітким розподілом функцій (злочинних ролей) між її учасниками та єдиними для всіх правилами поведінки; чітким підпорядкуванням її організаторам, що забезпечувало встановлений організаторами порядок керівництва цією організацією та сприяло збереженню функціональних зв'язків і принципів взаємозалежності її учасни-*

ків при здійсненні спільної злочинної діяльності; отриманням на постійній основі матеріальних благ від такої діяльності; розподілом грошових коштів, здобутих злочинним шляхом між членами злочинного об'єднання та спрямуванням їх на витрати, пов'язані з діяльністю та функціонуванням організації [17].

Стійкість злочинної організації визначається по-різному. Відповідно до п. 11 Постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів у злочинному середовищі тощо). На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення. Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо. Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію [13].

Водночас визначення організованої групи виключно як внутрішньо стійкого, а злочинної організації – як внутрішньо і зовнішньо стійкого об'єднання визнано необґрунтованим. Ця позиція ПВС України суперечить закону про кримінальну відповідальність, оскільки згідно з ч. 3, 4 ст. 28 КК України серед ознак злочинів, учинених організованою групою та злочинною організацією, відсутній поділ стійкості на зовнішню та внутрішню [18, с. 207].

У теорії кримінального права стійкість організованого злочинного об'єднання тлумачать по-іншому, зокрема як здатність до тривалого функціонування та успішної протидії заходам, які вживаються правоохоронними органами з метою викриття таких груп і притягнення їх учасників до кримінальної відповідальності (Д.П. Альошин)

[19, с. 124], змову учасників злочинного об'єднання щодо вчинення двох і більше злочинів або попереднє (до моменту утворення організованої групи чи злочинної організації) вчинення ними одного чи більше злочинів у відносно постійному складі (А.А. Вознюк) [9, с. 629–630], багаторазовість вчинених чи задуманих злочинів, злочинна діяльність здійснювана протягом досить тривалого часу (С.О. Єфремов) [20, с. 42], наявність організаційної єдності учасників, що склалася в результаті попередньої змови про систематичне, впродовж невизначеного заздалегідь періоду, вчинення злочинів на постійній основі (Є.К. Марчук) [21, с. 7], створення його для тривалої злочинної діяльності, неодноразове вчинення діянь підвищеної небезпеки (В.В. Українець) [22, с. 61], спільну діяльність з метою систематичного вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (Г.В. Новицький) [23, с. 141].

У міжнародних нормативно-правових актах, що стосуються протидії організованій злочинності, визначено певні аналоги стійкості. Наприклад, у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. зазначено про те, що організована група існує певний період часу (existing for a period of time) [24], а в Рамковому рішенні Ради ЄС про боротьбу з організованою злочинністю від 24 жовтня 2008 р. ознакою злочинної організації визнано заснування її на певний період часу (established over a period of time) [25]. Вчені роблять слушний висновок про спільність вказаної ознаки в цих документах незважаючи на певні відмінності в словах, які її описують [26].

Відтак, можна припустити, що стійкість у цих документах пропонують визначати передусім в контексті періоду функціонування організованого злочинного об'єднання.

Водночас у правозастосувальній діяльності стійкість тлумачать по-різному. І таке тлумачення не повністю відповідає положенням зазначеної постанови ПВС України. Йдеться передусім про відсутність згадок у певних судових рішеннях про зовнішню стійкість [27].

Однією з обов'язкових ознак, що відмежовує злочинну організацію від інших форм організованих злочинних об'єднань, є **ієрархічність**. Ця ознака, як і попередня, законодавче не визначена, а тому вчені тлумачать її по-різному, зокрема як розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин (А.А. Вознюк) [9, с. 243]; чітко побудовану структуру підпорядкованості між структурними частинами (членами) цього об'єднання, що передбачає наявність певної вертикальної підлеглості, при якій усі нижчі рів-

ні (члени) організації підпорядковуються вищим (Д.Ю. Кондратов) [29, с. 105]; наявність чітко вираженого керівника угруповання чи колегіального органу управління та стосунків між членами угруповання, що базуються на принципах влади та підкорення (Г.В. Новицький) [23, с. 141].

Відповідно до п. 11 Постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності [13].

Виокремлена ознака передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, що ґрунтуються на субординації, підпорядкованості, підзвітності й дисципліні її учасників [9, с. 243].

Теоретично можна припустити, що для розподілу ролей у злочинній організації достатньо трьох осіб (двох організаторів й виконавця), однак на практиці такі об'єднання складаються з п'яти й більше осіб. Для організованих злочинних об'єднань характерний розподіл ролей, однак під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці [30, с. 99].

Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень утворюють керівники всієї злочинної організації, середній – керівники структурних частин і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурними частинами) [31, с. 90]. Наприклад, у вироку Печерського районного суду м. Києва від 24 вересня 2018 р. зазначено, що ієрархічна структура злочинної організації полягала в наявності кількох рівнів управління, розподілі організації на окремі структурні частини із визначенням керівників таких частин, підпорядкованих організатору злочинної організації – Особі-1, а також здійсненні координації дій учасників організації Особою-2 та Особою-3, які підпорядковувалися Особі-1 [32].

Структурна частина злочинної організації це її підсистема, що виконує визначені функції стосовно безпосереднього вчинення злочинів чи забезпечення функціонування всієї злочинної організації [33, с. 6]. Це може бути організована група чи група осіб за попередньою змовою, що характеризується розподілом ролей. У ній принаймні одна особа повинна виконувати функції організатора й

одна виконавця (може бути кілька організаторів і виконавців; одна особа одночасно може виконувати і функції організатора і виконавця; поряд з цим інші особи можуть виконувати функції підбурювача, пособника) [34, с. 165].

Найпростішу ієрархію злочинної організації утворюють принаймні три особи: її організатор (керівник), керівник структурної частини та рядовий виконавець. До складу структурної частини у цьому випадку входять два суб'єкти кримінального правопорушення: керівник структурної частини і рядовий учасник. Складною є ієрархія, яка включає по декілька організаторів, керівників структурних частин та рядових учасників [35, с. 17].

Наприклад, у складі злочинної організації, що спеціалізувалася на незаконній реалізації на території України імпортованих нафтопродуктів без сплати до державного бюджету установлених податків, зборів та обов'язкових платежів, сформовано структурні підрозділи, які охоплювали окремі напрямки її діяльності, а саме: «напрямок фіктивів», «напрямок нафтопродуктів», «митний напрям», «напрямок перевізників» та інші. Кожен керівник структурного підрозділу уповноважений організатором злочинної організації самостійно організовувати чітке функціонування відповідного напрямку роботи (підбір осіб та реєстрація на них фіктивних суб'єктів господарської діяльності; організація вчинення реєстраційних та інших дій, необхідних для створення видимості функціонування фіктивних підприємств; пошук та взяття в оренду нафтобаз; відкриття на них митних складів тощо) [36].

Мінімальний кількісний склад учасників злочинної організації – декілька осіб (п'ять і більше). Стабільність складу та організаційної структури не є обов'язковою характеристикою злочинної організації. Її контингент може складатися з постійних учасників (своєрідне ядро угруповання) і непостійних учасників, які беруть участь у вчиненні злочинів епізодично або одноразово. Крім цього, декого з числа вказаних осіб може бути притягнуто до кримінальної відповідальності і поміщено до місць позбавлення волі, декого може бути вбито, інші можуть перейти до складу іншої групи чи відмовитися від вчинення в майбутньому кримінально протиправних діянь тощо. Інакше кажучи, склад злочинної організації повинен бути відносно постійним, що не виключає можливості виходу одних членів і вступу інших [37]. Злочинні організації бувають різними за кількістю учасників: від 5 до декількох десятків. *Наприклад, учасниками злочинної організації, що виконувала функції конвертаційного центру з метою ухилення від сплати податків, визнано 40 осіб. Водночас у вироку також зазначено про інших невстановлених учасників [38].*

Зорганізованість за попередньою змовою

членів або структурних частин злочинної організації для спільної діяльності означає домовленість про створення об'єднання та участь у ньому. Її можна тлумачити як набуття об'єднанням організованого характеру та/або як організацію злочинної діяльності на більш-менш тривалий час. Ця риса свідчить про наявність у злочинному об'єднанні всіх ознак його організованості до початку вчинення злочину (наприклад, визначеної законом мінімальної кількості учасників, мети, стійкості, розподілу ролей). Лише після того, як було створено об'єднання, відбувається домовленість про вчинення злочину учасниками вже організованої групи. Про наявність цієї ознаки можуть свідчити: об'єднання для спільного вчинення злочинів; досягнення змови між ними на вчинення певного кримінального правопорушення або їх множини; планування кримінального правопорушення; розподіл функцій і ролей між учасниками злочинної організації; встановлення певних правил поведінки; забезпечення об'єднання необхідними знаряддями та засобами тощо. Зорганізованість за попередньою змовою виходить за межі попередньої змови, яка стосується переважно домовленості про конкретне кримінальне правопорушення [35, с. 15-16; 39]. *Наприклад, про попередню організованість злочинної організації в одному випадку свідчили розроблений та ухвалений членами організації план вчинення злочинної діяльності, чіткий розподіл ролей між учасниками групи, наявність організатора, прикриття своєї діяльності [27], а в другому – здійснення єдиного керівництва і координації дій керівником злочинної організації, розподіл функцій і ролей між членами злочинної організації, планування злочинної діяльності, чітке виконання вказівок керівника злочинної організації її членами, наявність усталеної схеми розподілу злочинних доходів [40].*

Метою злочинної організації відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України є безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Злочинна організація безумовно це організоване злочинне об'єднання, учасники якого передусім вчиняють тяжкі або особливо тяжкі злочини. Водночас аналіз положень ч. 4 ст. 28 КК України дає підстави стверджувати, що метою злочинної організації може бути і організація, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп. Незважаючи на те, що в законодавстві мета злочинної організації має альтернативні елементи, на практиці усі злочинні організації передусім вчиняють тяжкі

чи особливо тяжкі злочини і лише окремі з них можуть здійснювати керівництво чи координацію кримінально протиправної діяльності інших осіб. Таке керівництво чи координація можуть полягати в наданні дозволу на вчинення кримінальних правопорушень певним особам чи групам на визначеній території, отриманні від них частини одержаного доходу, розв'язанні конфліктів між ними, вирішенні питань з корумпованими правоохоронцями щодо отримання певної інформації чи не притягнення до кримінальної відповідальності винних тощо.

Визначення мети створення злочинної організації як забезпечення функціонування самої злочинної організації не може не викликати заперечень. Не може існувати злочинної організації, яка створюється виключно для забезпечення свого функціонування. Має обов'язково бути зв'язок з кримінально протиправною діяльністю. За відсутності такого зв'язку немає підстав стверджувати про існування злочинної організації.

Вчені слушно звертають увагу на те, що учасники злочинної організації можуть вчиняти й інші кримінальні правопорушення, а не лише тяжкі та особливо тяжкі злочини і навіть пропонують включити вказівку на категорію злочинів з дефініції мети злочинної організації [41; 42; 43; 44]. Однак така позиція видається недостатньо обґрунтованою, оскільки на практиці злочинні організації у більшості випадків створюються з метою вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів. Водночас вчинення учасники цих об'єднань кримінальних проступків і нетяжких злочинів трапляється вкрай рідко. Крім того, ніщо не перешкоджає кваліфікувати такі менш небезпечні делікти за сукупністю з тяжкими і особливо тяжкими злочинами, вчиненими злочинною організацією.

Характеристика злочинної організації не завжди вичерпується стійкістю, ієрархічністю, зорганізованістю за попередньою змовою, мінімальним кількісним складом учасників для спільної діяльності та метою. Вивчення судової практики свідчить про те, що це злочинне об'єднання може характеризуватися як зазначеними, так і **іншими ознаками, що не визначені в ч. 4 ст. 28 КК України.**

Серед ознак злочинної організації у певних випадках виділяють **спеціалізацію її діяльності** (виражалась, наприклад, у сутенерстві та створенні й утриманні місць розпусти [27]; у вчиненні умисних дій, спрямованих на незаконний обіг особливо небезпечних психотропних речовин та прекурсорів на території міста Києва, Київської області та інших областей України [45]), однак вона охоплюється метою створення та функціонування цього злочинного об'єднання. Тому у виділенні її як самостійної ознаки немає потреби.

У більшості випадків злочинні організації мають **план діяльності**, який спрямований на до-

сягнення мети їх створення та функціонування. Його слід відмежовувати від інших видів плану, який виділяють вчені, зокрема плану вчинення злочину, плану як наміру та плану як засобу [46, с. 160-161].

План діяльності злочинної організації може передбачати поетапну реалізацію запланованого організаторами, бути відкритим для усіх учасників чи конфіденційним. Плани бувають досить детальні із алгоритмом кримінально протиправної діяльності [47; 48].

Важливе значення для успішного функціонування злочинної організації мають запроваджені в ній правила поведінки. Наприклад, у вирокі Приморського районного суду м. Одеса від 26 липня 2021 р. зазначено, що за час існування злочинної організації між її керівниками Особою-1, Особою-2 та учасниками Особою-3, Особою-8, Особою-7, Особою-4, та іншими особами існував високий рівень узгодженості дій та єдині правила поведінки, розроблені на виконання спільного злочинного плану, відомого всім учасникам групи [27].

Окреслення інших ознак злочинної організації, окрім закріплених у ч. 4 ст. 28 КК України, у згаданих судових рішеннях ймовірно обумовлене різним їх тлумаченням як в теорії кримінального права, так і судовій практиці. Адже на сьогодні жодна ознака злочинної організації не визначена ні в самому КК України, ні в інших законах. Водночас значна частина одних ознак доповнює інші. Слід також врахувати, що кожна злочинна організація індивідуальна, а тому набір ознак може бути різним. Частина з них – є факультативними, оскільки не характерні кожній злочинній організації. Тому розширювати перелік кримінально-правових ознак злочинної організації немає потреби.

Висновки.

1. У дефініції кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою, що міститься в ч. 4 ст. 28 КК України, допущено помилку (замість слова «воно» вжито «він»), яку слід усунути шляхом внесення змін до закону про кримінальну відповідальність.

2. Визначення мети створення злочинної організації потребує уточнення, оскільки не може існувати злочинної організації, яка створюється виключно для забезпечення свого функціонування. Має обов'язково бути зв'язок з кримінально протиправною діяльністю. За відсутності такого зв'язку немає підстав стверджувати про існування злочинної організації.

3. Незважаючи на те, що обов'язкові кримінально-правові ознаки злочинної організації (стійкість, ієрархічність, мінімальний кількісний склад учасників – п'ять і більше, організація за попередньою змовою членів або структурних частин для спільної діяльності, мета організації за попередньою змовою – безпосереднє вчинення

тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації тощо) визначено в ч. 4 ст. 28 КК України, у судовій практиці (передусім в процесуальних документах) виділяють інші ознаки цього організованого злочинного об'єднання, зокрема спеціалізацію, план діяльності, правила поведінки тощо. Ці та інші додаткові ознаки безумовно характерні окремим злочинним організаціям, однак вони передусім засвідчують існування обов'язкових їхніх кримінально-правових ознак, передбачених ст. 28 КК України. Тому визнавати інші ознаки обов'язковими немає потреби, оскільки це розширить предмет доказування, а відтак – збільшить навантаження на правоохоронців, а також може ще більше ускладнити правозастосовну діяльність. Вказана ситуація, ймовірно, зумовлена відсутністю законодавчого закріплення кримінально-правових ознак злочинної організації в КК України чи іншому законі, а тому проблему слід розв'язувати шляхом внесення законодавчих змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Околіт О.В. Кримінальна відповідальність за участь у злочинній організації: актуальні питання теорії та практики. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* [Текст]: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 182–187.
2. Кваша О.О. Організована злочинність в Україні: фактори глобалізації та воєнної агресії. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 476–487.
3. Lutsenko Y., Motyl V., Tarasiuk A., Areshonkov V., Diakin Y., Kamensky D. Globalization of White-Collar Crime: Far and Beyond National Jurisdictions. *Political Questions*. 2023. Vol. 41(76). PP. 64–75. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4176.03>.
4. Vozniuk A. Criminal and Legal Counteraction to the Activities of Criminal Authorities: The Ukrainian Model. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27, No. 1. PP. 9–19. DOI: 10.33270/0122271.9. <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/21704>.
5. Луценко Ю.В. Актуальні питання протидії організованій злочинності в контексті міграційної політики держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 6 (47). С. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v6.2022.27>.
6. Луценко Ю.В., Арешонков В.В. Вплив організованої злочинності на світову безпеку політику, що викликана пандемією Covid-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1, С. 78–86. <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.01.08>.
7. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова протидія діяльності організованих злочинних об'єднань: аналіз законодавчих новел, визначення перспектив. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 2. 2022. С. 152–167. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.15>.
8. Вознюк А. А. До питання про зміст поняття «кримінально-правова природа». *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 405–410.
9. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
10. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: поняття, зміст і наукова класифікація. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 1 (52). С. 114–118.
11. Вознюк А.А. Визначення поняття «форма співучасті» та її види в теорії кримінального права. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 46–56.
12. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань у визначенні ступеня їх суспільної небезпеки. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф.* (Київ, 21 листоп. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–64.
13. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.
14. Вознюк А.А. Трансформація співучасті: поняття та форми. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1 (32). С. 68–71.
15. Вознюк А.А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 51–59.
16. Вознюк А.А., Будік І.М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 74: ч. 2. Се-

- рія Право. С. 199–207. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>.
17. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 26 жовт. 2021 р. у справі № 753/20152/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100573621>.
  18. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
  19. Альошин Д.П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 220 с.
  20. Єфремов С. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права. *Вісник прокуратури*. 2002. № 5(17). С. 37–42.
  21. Марчук Є.К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 1998. 22 с.
  22. Українець В.В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. С. 61.
  23. Новицький Г.В. Злочинна організація як форма співучасті. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1-2 жовт. 2002 р.). Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. С. 139–143.
  24. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the protocols thereto. URL: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.
  25. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/841/oj.
  26. Vozniuk A., Dudorov O., Tytko A., Movchan R. Implementation of UN and EU recommendations on criminalization of organized crimes. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, Issue 28 April. P. 234–240. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.26>.
  27. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 26 лип. 2021 р. у справі № 522/12299/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98549772>.
  28. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 08 липня 2022 року у справі № 522/6439/22 *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105149396>.
  29. Кондратов Д.Ю. До питання про ієрархічність як ознаку злочинної організації *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 103–105.
  30. Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (3). С. 94–100.
  31. Вознюк А.А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 84–91.
  32. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 24 верес. 2018 р. у справі № 757/54516/17-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78831374/>.
  33. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 38 с.
  34. Вознюк А.А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 159–166.
  35. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, С.С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.
  36. Вирок Ренійського районного суду Одеської області від 25 січ. 2021 р. у справі № 510/961/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94375600>.
  37. Вознюк А.А. Кількісно-якісний склад учасників організованої групи. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: тези доп. наук.-теорет. конф. (Київ, 20 берез. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 231–234.
  38. Вирок Голосіївський районного суду м. Києва від 05 квіт. 2023 р. у справі № 757/33188/22-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110017588>.
  39. Вознюк А.А. Змова як обов'язкова кримінально-правова ознака злочинних об'єд-

- нань. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 66. С. 227–237.
40. Вирок Подільського районного суду міста Києва від 11 серп. 2021 р. у справі № 758/14070/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808>.
41. Вознюк А.А. Вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину як мета злочинної організації. *Юридична наука*. 2013. № 4. С. 60–66.
42. Вознюк А.А. Проблеми кримінально-правового визначення мети злочинної організації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3 (88). С. 195–202.
43. Семикін М.В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 19 с.
44. Туркевич І.К. Оцінка окремих положень Кримінального кодексу України з позиції кримінолога. *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ-Харків, 25-26 жовт. 2001 р.). Київ-Харків: «Юрінком Інтер», 2002. С. 228–231.
45. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 5 жовт. 2022 р. у справі № 756/5627/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106648812>.
46. Вознюк А.А. Планування злочинів як обов'язкова кримінально-правова ознака організованої групи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 5 (84). С. 158–165.
47. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 09 берез. 2023 р. у справі № 201/2626/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109467692>.
48. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 01 трав. 2023 р. у справі № 953/4109/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110623433>.